

Několik pohledů do husitské a bratrské minulosti Zábřehu a okolí.

První zmínka o severní Moravě v dějinách církve evangelické děje se r. 1416. Tenkrát poslali věrní čeští páni protestní list sněmu kostnickému pro upálení Mistra Jana Husa. Na tom listu jsou jména a pečeti pánů severomoravských Jana rytíře ze Zvole a na Skaličce a pana z Kunštátu na Bouzově. Protože od r.1411 panství zábřežské patří rodu pánů z Kravař a Plumlova, potom Trčkům, Boskovicům (1513-1560) a potom Žerotínům, kteří jsou nakloněni reformaci, nalézáme ke konci století XIV. většinu kraje husitským. Dubicko, Rohle, Lezina (Lesnice nebo Leština ?), Postřelmov, Zábřeh, Jedlí, Brníčko, Hoštýn, Šilperk, Horní Studénky, Cotkytle hlásí se k husitismu. Obec Vyšehoří je celá kališnická. Později severní Morava se stává živnou půdou Jednoty Českých Bratří. Tak v první polovici stol.XVI. je již v Zábřehu četný sbor bratrský. Bratři zde mají vzornou školu, kterou kolem r. 1560 řídí Jeroným Fikar a jíž navštěvuje hojně pacholat zemanských. Snad to je vůbec první česká škola v Zábřehu. Ve škole bydlí i kněží. Po válce šmalkaldské stává se severní Morava dostaveníčkem bratrských rodin z Čech, které se sem sjíždějí ke křtům a oddávkám. Ze správců, kteří řídili sbor zábřežský, budtež jmenováni : kol.r. 1500 kněz Bartoloměj, po něm Petr Kramplicius (+1551), Matěj Paterentius, vzdělaný muž a dobrý hudebník (+1562), bratři Pavel a Tomáš Dubinusové kolem r. 1600, Zachariáš Albus, Jan Fotbau, znamenitý kazatel. V Zábřehu byli pohřbeni kněží Matouš Tatic, Petr Krumplíř a bratr Janda. Kněží tito byli často velmi chudí. Tak po knězi Jakubu Petříkovi zůstaly pouze dvě Bible, šest velkých knih a několik kázání, která v kšaftu poručil i s knihami k prodeji nebo rozdáni chudým.

V Zábřehu se také narodil r. 1536 Jiří Strejc, jeden z překladatelů Bible kralické a zřymovatel žalmů Davidových. Zde žil také slovutný Burian Vizovský, měšťan zábřežský, jehož dceru Magdalenu, vzdělanou dívku, odchovanku škol bratrských v Přerově, pojal za manželku (první) léta 1618 Jan Amos Komenský.

Bratrský sbor v Zábřehu měl vlivné příznivce zvláště v Janu z Boskovic a Ladislavu Velenu ze Žerotína, který postavil pěkný kostelíček, zachovaný po naši dobu. Sborový dům bratří stával (spolu se školou) na místě dnešního hostince „Na statku“. Byl-li farní kostel po dobu bratrskou

v rukou katolických nelze zjistit, dlužno však o tom pochybovat z toho důvodu, že toho času v Zábřehu téměř katolíků nebylo. Snad se nacházel v rukou kališníků. Tak vládne celé století XVI. a téměř první čtvrtstoletí věku XVII. Kniha kněh a Kalich.

Než tu nastal osudný 8.listopad 1620, kdy na pláni bělohorské vykopán české samostatnosti a zároveň České reformaci veliký hrob a hrůzy tohoto děsného dne zastřely jako tmavé mraky na dlouhou dobu i utěšený kraj severní Moravy. V dobách těch vládnou zdejšímu kraji Lichtensteinové. Rod jejich byl evangelický a byl spřízněn s bratrským rodem Boskoviců. Avšak Karel z Liechtensteinu, z hrabivé vypočítavosti stal se katolíkem r.1611, zaujal hned při císařském dvoře významné postavení, získal mnoho statků. Zvláště v době pobělohorské připadly mu rozsáhlé statky na celé Moravě, kdysi patřící protestantské a bratrské šlechtě, jež propadla císařské konfiskaci. Do bitvy bělohorské Zábřeh patří Žerotínům. Syn Jana staršího ze Žerotína a jeho manželky z Boskoviců, Velen ze Žerotína připojil se k odboji proti Ferdinandovi III. Když pak hanebná porážka bělohorská zničila všechny naděje protestantské šlechty, ujíždí Velen, nedosáhnuv milosti od císaře, do ciziny a na jeho panství usazuje se Liechtenstein. Dne 19.července 1624 se tak stalo a tím dnem začíná protireformace na severní Moravě. Hned jsou vypuzeni z deseti far bratrští kazatelé, do Zábřehu povolán kněz z řádu tovaryšstva Ježíšova. Té doby nebylo v Zábřehu snad jediného katolíka. Poněvadž pak byl kněží nedostatek a jediný katolický kněz měl často na starosti až šest farností, pokračovala protireformace velmi zvolna. Tak r.1632 ustanoven ve městě kněz, který zároveň obstarával faru v Postřelmově, Tatenici, Libině, Cotkytli a Jedlí – farnosti vesměs nekatolické. Fara byla zříceninou a tak nový farář byl nucen ubytovat se v domě pikharta vedle kostela. Výsledek práce za první rok byl pranepatrný. O velikonočním přijímání přistoupilo ze Zábřehu z 250 osob pouze 93, ze Sudkova z 37 farníků ani jeden, rovněž nepřistoupil nikdo z Pivonína a Václavova. Z Drozdova přišli z 37 toliko 3 osoby, z Krumpachu ze 79 jen 19, z Kosova ze 66 pouze 6, z Hoštejna ze 20 osob jeden, z Rovenska, Postřelmůvku, Hněvkova a Nemile nikdo. Roku 1639 úřaduje v Zábřehu kněz Jung, ale již rok na to je fara bez kněze a moravičanský farář vysílá do Zábřehu kaplana Klementa Vultruidesa.

Poměry se valně zhoršily. Vrchnostenský úřad byl příliš přísný a proto většina bratří opustila město; zůstali jen lidé slabého ducha a ti, kteří se pevně k církvi římsko-katolické přihlásili. Třicet let po válce bylo 117 domů obydleno a 17 jich zůstávalo prázdných. Čechů bylo tou dobou 75% , Němců 25% . Pracoval zde řád Jezuitský horlivě, ale vždy ještě nebyli nekatolíci obránci. Celkem poskytuje severní Morava tou dobou obraz žalostný. Pro nedostatek kněží a

učitelů školy zpustly a nebo jen živořily. Vzdělání pokleslo a pověry všeho druhu se ujímají. Soudy čarodějnické měly ustavičně práci. Ještě kolem r.1775 byly z nařízení některých katolických kněží mrtvoly jistých lidí vykopány a spáleny, protože se věřilo, že v noci vstávají z hrobu a vysávají živým lidem krev. Vrchnost si proto právem na tyto kněze stěžovala, že místo aby pověrám bránily, sami je šíří.

Jak již zmíněno postupovala práce protireformační pomalu, ale přece se nakonec dobrala výsledků. Tak r.1633 přišlo v Cotkytli z 57 farníků již 23 ke zpovědi, v Jedlí ale ze 117 jen 35. Ale již r.1668 povolávají si jedelští sami katolického kněze. Tak tomu bylo i jinde. Pomalu mizely poslední zbytky bratrského přesvědčení v lidu a lid byl násilím přiveden k jinému náboženství. Mnozí ovšem jen na oko se k církvi katolické hlásili, zůstávajíce jinak nadále skrytými přáteli Jednoty Bratrské. Je nutno říci, že tito skrytí vyznavači Bible hráli dvojí úlohu, kterážto okolnost zplodila neblahé následky, jež se dodnes jeví v neupřímnosti a obojetnosti i přetvářce našeho lidu. S těmi pak, kteří v skrytě vyznávali učení pronásledovaných Českých Bratří, navazovali časté styky exulanti z ciziny. Zdá se být téměř bezpochyby, že i ze Zábřehu a severní Moravy mnozí se připojili k exulantům z Čermné a z Heřmanice a s těmito částečně ve Velkém Henndorfě a částečně v Rixdorfě a snad i ještě někde jinde v osadách exulantských našli útulek.

Ostatní pak, kteří zůstali, zapomněli poněkud na slavnou dobu české církve Beránkovy, zapomněli, že jsou dětmi otců, jež „Řím“ nazval kacíři a zdomácněli v jeho náručí. Doba tolerančního patentu přinášející sebou svěží vánek náboženské svobody našla je už lhostejné k dědictví slavných otců. Jen do Svěbohova zanesl Duch Páně knihu starých kacířských otců – Bibli, která dala podnět k založení malého reformovaného sborečku, ve své době jediného dědice idejí bratrských na severní Moravě. Zároveň s náboženskou persekucí začala se šířit myšlenka německé nadvlády, rostla, vítězila – hlavně přičiněním Hermanna Brasse, továrníka v Zábřehu – a tak r.1900 napsal JUDr. Fischer, po převratu první až dodnes jsoucí, starosta olomoucký : „Zábřeh přestává se počítati mezi česká města.“

„Vzali nám svobodu, vzali nám víru,

Chtějí i jazyk nám vzít ----- Běda!

Než nebyl konec, nesměl být! Jinak usoudil Ten, který má v hrsti své národy i jednotlivce, který pečuje o vrabce a sčítává vlasy na hlavě. Vánkové táhnoucí od severu k nám od hrobů a sídel slavných otců a matek, vyhnanců pro Bibli a Kalich, zdají se šeptat ve větvích teskné elegie nad odcizenými syny a dcerami, šeptají, jako by vyzývali, abychom se znovu ujali dědictví nám mučedníkem kostnickým vráceného, krví a slzami posvěceného, slavným učitelem národů nám doporučeného, aby tak se dávná vlasti sláva vrátila v tom lesku, jak náš veliký v cizině umírající učitel, věstec a pastýř lidu Božího J.A. Komenský věřil a předpověděl.

Psáno 25.srpna 1934 před vizitací h.seniora Buriana ze Stříteže. Z velké části použito k tomu článku, který otištěn ve sborníku „Almanach českého lidu na severní Moravě“ roku 1914 v červnu pod titulem „Z bratrské minulosti na severní Moravě“. Autorem článku je milý náš bratr vikář R.Šedý, tehdy diakon ve Svěbohově.

Zapsal B. Černohorský

Čbr. ev. Kazatel

Za zmínku též stojí, že v Zábřehu zemřel v září r.1468 pan Zdeněk Kostka z Postupic, hejtman krále Jiříka z Poděbrad. Na rozkaz králův šel s vojskem a spíží na pomoc králově posádce obležené v Hradisku u Olomouce, ale byl na cestě mezi tvrzí Ráječkem a Zvolí překvapen vojsky arcibiskupa olomouckého Tasa, přívržence krále uherského Matyáše Korvína, poražen, těžce raněn a v Zábřehu na hradě rytíře Tunkla vypustil duši.